

Міністерство освіти і науки
Кам'янець-Подільський національний університет
імені Івана Огієнка
Природничий факультет
Кафедра географії та методики її викладання

Дипломна робота
магістра

з теми: **«ПАМ'ЯТКА ПРИРОДИ «СМОТРИЦЬКИЙ КАНЬЙОН»:
ПРИРОДНІ ОСОБЛИВОСТІ ТА ЕФЕКТИВНЕ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ»**

Виконала: студентка 2 курсу, групи Geob1-M17
спеціальності 014 Середня освіта (Географія)
Белякова Дарія Ігорівна

Керівник:

Назарук М.М. доктор географічних наук,
професор кафедри географії та методики її
викладання

Рецензент:

Лісовський А.С. кандидат географічних наук,
старший викладач кафедри географії та
методики її викладання

Кам'янець-Подільський – 2018 року

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ППЗЗ	–	пам'ятка природи загальнодержавного значення
МТБ	–	матеріально-технічна база
ПРП	–	природно-ресурсний потенціал
ПТК	–	природно-територіальний комплекс
ТРП	–	туристично-рекреаційний потенціал
ОТГ	–	об'єднана територіальна громада

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	2
ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	8
1.1 Принципи дослідження	8
1.2 Результати попередніх досліджень регіону	12
1.3 Методи досліджень	14
РОЗДІЛ 2. ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДЖЕНЬ.....	17
РОЗДІЛ 3. ПРИРОДНІ УМОВИ РЕГІОНУ ДОСЛІДЖЕННЯ	22
3.1 Географічне розміщення.....	22
3.2 Кліматичні та гідрологічні компоненти.....	26
3.3 Біотичні та ландшафтні умови.....	29
РОЗДІЛ 4. ЛІТОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНУ ДОСЛІДЖЕННЯ.....	35
4.1 Силурійські відклади (S ₂).....	35
4.2 Мезозойсько-кайнозойські (K-N) комплекси.....	41
4.3 Відклади плейстоцену	42
4.4 Голоценові відклади.....	46
РОЗДІЛ 5. ГЕОТУРИЗМ В МЕЖАХ ППЗЗ «СМОТРИЦЬКИЙ КАНЬЙОН».....	49
5.1 Пізнавальні форми туристичної діяльності.....	49
5.2 Пригодницькі форми туристичної діяльності.....	52
5.3 Рекреаційні форми	53
РОЗДІЛ 6. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В МЕЖАХ СМОТРИЦЬКОГО КАНЬЙОНУ	56
6.1 Інтеграція природоохоронної та туристичної діяльності.....	56
6.2 Умови збалансованого природокористування в межах ННЗЗ «Смотрицький каньйон».....	57

6.3 Проблеми розвитку рекреаційних форм природокористування...	60
ВИСНОВКИ.....	64
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	65
ДОДАТКИ	

ВСТУП

Долина річки Смотрич в Кам'янці-Подільському утворює мальовничий ландшафт, що стало причиною давнього заселення й освоєння території. Естетика ландшафту є результатом поєднання виходів корінних порід, у які врізалось русло річки, утворених ними форм рельєфу, а також рослинних угруповань. З 1984 року територія має статус природоохоронного об'єкта з обмеженням окремих видів господарської діяльності. Враховуючи такі особливості, Смотрицький каньйон розглядають як потужний геотуристичний ресурс, що не поступається за економічними можливостями історико-архітектурному заповіднику в його межах.

Актуальність теми: Роль рекреаційної діяльності є визначальною в регіонах з природоохоронним статусом. Враховуючи рівень розвитку туризму на базі історико-архітектурного комплексу «Старого міста» в межах Кам'янця-Подільського та сформованості рекреаційної інфраструктури розширення туристичної пропозиції засобами місцевих природних об'єктів є незаперечним. Попри те їх потенціал використовується обмежено, і в процесі впливу традиційних форм природокористування погіршується.

Раціональне використання геологічної пам'ятки природи загальнодержавного значення (ГППЗЗ) «Смотрицький каньйон» дозволить створити робочі місця, розвивати інфраструктуру, забезпечити охорону і екологічний стан об'єкту. Це буде можливим за належного вивчення регіональних геологічних особливостей об'єкту та оцінки напрямків ефективного використання.

Обґрунтування нових форм використання природних об'єктів ППЗЗ «Смотрицький каньйон» з урахуванням їх рекреаційного потенціалу та природоохоронного статусу є актуальним з позицій наукових досліджень і організації системи природокористування.

Об'єктом дослідження є долина річки Смотрич в межах геологічної пам'ятки природи загальнодержавного значення «Смотрицький каньйон».

Предметом дослідження є форми ефективного та екологічно-безпечного використання природних об'єктів у межах ППЗЗ «Смотрицький каньйон».

Мета дослідження – встановити унікальні риси будови природних об'єктів території ГППЗЗ «Смотрицький каньйон» та показати умови їх ефективного використання.

Для досягнення поставленої мети були сформульовані такі **завдання**:

- здійснити аналіз природних умов регіону, встановити їх роль у формуванні долини річки Смотрич;
- охарактеризувати геологічну будову регіону та вік гірських порід;
- розглянути та оцінити ефективність напрямків екологічно-безпечного використання природних об'єктів регіону.

Методи дослідження. У процесі дослідження було використано систему методів збору та просторової інтерпретації інформації, а також прогнозування досліджуваних процесів.

Наукова новизна роботи полягає у розкритті рекреаційного потенціалу природних об'єктів у межах ППЗЗ «Смотрицький каньйон» та обґрунтуванні умов ефективного їх використання у поєднанні з уже сформованою системою природокористування.

Практичне значення роботи полягає в тому, що її матеріал можна використовувати при плануванні розвитку господарського комплексу досліджуваної території, зокрема для удосконалення і розширення туристичних форм діяльності.

Апробація результатів дипломної роботи. Основні положення дипломної роботи доповідались і обговорювались на науковій конференції, а саме: на підсумковій науковій конференції студентів та магістрантів.

Публікації. Основні положення дипломної роботи опубліковані в збірниках наукових праць підсумкової наукової конференції студентів та магістрантів.

Структура та обсяг роботи. Робота викладена на 74-х сторінках машинописного тексту та складається зі вступу, шести розділів, висновків, списку використаних джерел, який містить 63 найменування і додатків.

ВИСНОВКИ

Результати дослідження базуються на сучасних уявленнях про геохронологічну історію розвитку географічного середовища регіону, зокрема тектонічної будови й блокової динаміки та їх впливу на утворення вихідних комплексів гірських порід і розвиток рельєфу. Вони досягнуті при застосуванні генетичного та структурного принципів, а також використання на їх основі відповідних методів збору та обробки даних. Аналіз ефективного використання геологічного компоненту здійснено на базі економічного, соціального та екологічного принципів.

Основними природними факторами, що вплинули на формування каньйону, стали: розміщення у периферійній частині Східноєвропейської платформи, блокова тектонічна (зокрема неотектонічна) активність регіону, розвиток стійких до ерозії силурійських відкладів та активне врізання русла.

Вік порід, у яких закладений каньйон та частина долини річки Смотрич, відповідає Силурійському періоду МСШ. Біостратиграфічні комплекси верств об'єднані у Малиновецьку серію (Конівські та Цвиклівські верстви). Поширення елементів VI надзапавної тераси відображає конфігурацію та особливості розвитку сучасної долини при її закладанні і на початкових етапах формування. Структура алювію і лесові покриви її осадового чохла відображають Дніпровський етап формування. Прямовисні схили, що утворюють ландшафтну основу каньйону, є відносно молодими утвореннями – результатом бічного підрізання русла берегових уступів.

Основними напрямками використання об'єкта визначено такі: базові форми геотуризму, регульована рекреація та невиснажлива господарська діяльність. Їх ефективність обумовлена високим туристичним попитом та різноманіттям обсягу геологічних ресурсів.

Отримані результати можуть використовуватися, як основа подальших регіональних фізико-географічних досліджень, будівництва та ландшафтного дизайну, а також екскурсійної туристичної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азар В. Туризм – ещё один феномен XX века// Туризм практика, проблемы, перспективы. №5, 2005. – С.15 – 17
2. Андропов О.М. Стан рекреаційного комплексу України // Економіка і Екології, № 24, 2005. – С. 6 – 7
3. Багрова Л.А., Багров К.В., Преображенский В.С. Рекреационные ресурсы (походы к анализу понятия) // Изв. АН СССР. — Сер. геогр. — 1977. – № 92. – С. 5 – 12
4. Бейдик О.О. Словник – довідник з географії, туризму, рекреалогії та рекреаційної географії. –К.: Палітра, 1997. – С. 50 – 74
5. Безуглий В.В.,Козинець С.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу. Посібник. – К: Академія, 2003. – 60 с.
6. Бережна О.О.: «Стан і проблеми розвитку рекреаційно-оздоровчого комплексу України в період переходу до ринкових відносин» // Економіка України, №4, 2003. – С. 5 – 7
7. Бобираєва О.В.: «Рекреація в системі розширеного суспільного відтворення» // Вісник Київського Національного університету ім. Т.Г.Шевченка – Випуск 55, 2002. – С. 4 – 5
8. Бобираєва О.В.: «Становлення і розвиток сфери рекреаційних послуг як напрям інтеграції до світового господарства» // Вісник Київського Національного університету ім. Т.Г.Шевченка - Випуск 57, 2002. – 6 с.
9. Бойчук Ю.Д., Солошенко Е.М., Бугай О.В. Екологія і охорона
- 10.нарколишнього середовища. — Суми: Університетська книга, 2002. – 69 с.
11. Большаков Н. М. Рекреационная роль лесов. // Економіка і Екологія, №10, 2005. – 5 с.
12. Бородина В.В. Ресторанно-гостиничный бизнес, М.: Книжный мир, 1999. – 364 с.

13. Борозняк В.С. Перспективи розвитку українського туризму // Бізнес, №15, 2005 – С. 15 – 16
14. Бочарников С.А. Финансово-экономический анализ деятельности турфирмы, М.: Финансы и статистика, 2000. – 270 с.
15. Бутусов Г. Аналіз туристичного ринку України // Галицькі контракти № 5, 2006,. – С. 8 – 10
16. Веденим Ю.А. Динамика территориальных рекреационных систем. — М.: Изд-во МГУ, 1986. – С. 7 – 25
17. Вишневський В.І. Річки і водойми України: стан і використання. — К.: Віпол, 2000. – 189 с.
18. Воропай Л.И. Эрозионные процессы на среднем Приднестровье / Л.И. Воропай. Н.А. Куница // Вестник МГУ, с. V. География. – 1965. – № 5.
19. Геренович В.О. Кам'янецьчина. – Ч.1. – Природа / В.О. Геренович – Записки Кам'янець-Подільського інституту народної освіти. – Т.1. Кам'янець на Поділля, 1926. – С. 42–48.
20. Геренчук К.И. Тектонические закономерности в орографии и речной сети Русской равнины / К.И. Геренчук – Львов: Изд-во. Л. У. – 1960. – 242 с.
21. Геренчук К.И. Об асимметрии речных долин Подольского плато / К.И. Геренчук // Известия ВГО. – 1950. - Т. 82, вып. 1. – С. 78-82.
22. Горобець Н.П. Нові технології в галузі туризму // Економіка і інформатизація, №7, 2006. – С. 27 – 28
23. Грищенко Ю.М. Основи заповідної справи. — Рівне: РДТУ, 2000. – 234 с.
24. Гродзинський Д.М., Шеляг-Сосонко Ю.Р. та ін. Проблеми збереження та відновлення біорізноманіття в Україні. — К.: Академперіодика, 2001. –245 с.
25. Гудзь П. «Економічна ефективність використання природних рекреаційних ресурсів» // Регіональна економіка – №4, 2000. – С. 2 – 3
26. Гудзь П.В. Економічні проблеми розвитку курортно-рекреаційних

- територій. — Донецьк, 2001. — 270 с.
27. Данильчук В.Ф. и др. Методы оценки рекреационных территорий. — Донецк: ДИТБ, 2003. — 205 с.
28. Денисик Г.І. Природнича географія Поділля / Г.І. Денисик — Вінниця: ЕкоБізнесЦентр, 1998. — 184 с.
29. Иванух Р., Жученко В. Стратегические проблемы развития рекреационно-туристического комплекса Украины, // Экономика Украины. — 2008. № 1. — С. 56 – 60
30. Жученко В.: «Розвиток туристсько-рекреаційної діяльності на Україні: передумови та перспективи» // Регіональні перспективи – № 1 (14), 2001
31. Заїкина О.О Внесок туристичної галузі в подолання економічної кризи, 2000. — 50 с.
32. Зінько Ю.В. Природоохоронні геоморфологічні об'єкти у структурі геотуризму Західної України / Ю.В. Зінько, О.В. Шевчук. — Вісник Львів. ун-ту. Серія геогр. Вип. 39, 2012. — С. 94-103.
33. Зіновчук Т.С. Вплив екологічних факторів на туризм // Екологічний вісник, №9, 2005 — С. 5 – 10
34. Зорин И.В., Квартальнов В.А. Энциклопедия туризма: Справочник. — М.: Финансы и статистика, 2003. — 368 с
35. Касіяник І.П. Рекреаційна оцінка ландшафтів Хмельницького Придністер'я / [І.П. Касіяник, І.Б. Любинська, В.З. Мисько, Г.В. Чернюк]. Дністровський каньйон — унікальна територія туризму: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль 16-18 травня 2009 року). — Тернопіль: Підручники і посібники, 2009. — 240 с.
36. Мальська М.П., Зінько Ю.В., Шевчук О.М. Перспективи розвитку геотуризму в Україні. / М.П. Мальська, Ю.В. Зінько., О.М. Шевчук. Геотуризм: практика і досвід. Матеріали міжнародної наукової конференції / Ред. Л.З. Скакун, І.М. Бубняк. — Львів: НВФ «Карти і атласи», 2014 — 152

- 37.Мацола В. І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. – Львів, 1997 – 254 с.
- 38.Мироненко Н.С., Твердохлебов И.Т. Рекреационная география. – М.6 Изд-во МГУ,1991. – 50 с.
- 39.Михайлов В.А. Антропогенний вплив на навколишнє середовище. // Економіка і Екологія, №15. 2001
- 40.Николаєнко Д.В. Рекреациональная география:Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.:Гуманіт. изд. центр ВЛАДОС, 2002. – 8 с
- 41.Палиенко В.П. Отражение динамики блоков фундамента в новейшей тектонике и современном рельефе /В.П.Палиенко // Геотектоника Вольно-Подольи. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 203-209.
42. Побігун О.В. Геотуризм як один з шляхів раціонального використання природних ресурсів / Побігун О.В.// Науково-технічний журнал № 1 (11), 2015р. – С. 122 – 116.
43. Природа Хмельницької області / Під. ред. проф. К.І. Геренчука – Львів: Вища школа, 1981 – 128 с.
- 44.Свинко И.М. Разрывные нарушения Вольно-Подольской плиты и их выражение в современном рельефе / И.М.Свинко//Тектоника и стратиграфия. – 1986. – Вып. 27. – С. 21-24.
- 45.Сіренко Інна. Палеогеоморфологія : навч. Посібник / І.Сіренко, М. Іваник. – Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2011. – 432 с.
46. Стратиграфія верхнього протерозою та фанерозою України у двох томах. Т.1: Стратиграфія верхнього протерозою, палеозою та мезозою України / Головний редактор П.Ф. Гожик. – К.: ІГН НАН України. Логос, 2013. – 638 с.
47. Стратиграфія УРСР. Том 4. Силур. – К.: Н.Д, 1974. – 215с.
48. Середнє Придністров'я / Під. ред. Г.І. Денисика. – Вінниця, ПП. «Видавництво «Теза», 2007. – 431 с.

49. Стецюк В.В. Основи геоморфології: Навч. посіб. / В.В. Стецюк, І.П. Ковальчук, О.М. Маринич. – К.: Вища шк., 2005. – 495 с.: іл..
50. Сидоров В.М. Рекреалогія — Система наук об отдыхе. — К., 1990.
51. Стафійчук В. І. Рекреалогія. Навчальний посібник. – К.: Альтерпрес, 2006. – 264 с.
52. Соціально-економічна географія України: Навч. посібник / За ред. проф. Шаблія О.І. – Львів: Світ, 1994. – 608 с.
53. Чебаненко І. Геотектоника Вольно-Подолії / І. Чебаненко, І. Вишняков, Б. Власов, В. Палієнко и др. – К.: Наук. думка, 1990. – С. 203-209.
54. Чернюк Г.В. Диференціація ландшафтних місцевостей Хмельницького Придністер'я за природокористуванням / Г.В. Чернюк, І.П. Касіяник, І.Б. Любинська, В.З.Мисько // Зб. Динаміка біологічного і ландшафтного різноманіття заповідних територій. – Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25-27 травня 2016 року, НПП «Подільські Товтри». – Кам'янець-Подільський: НПП «Подільські Товтри», 2016.
55. Фоменко Н.В. Рекреаційні ресурси та курортологія. — Івано-Франківськ, 2001. – 86 с.
56. Червона книга України: Рослинний світ / відп. ред. Ю.Р. Шеляг-Сосонко. —К.: Укр. енциклопедія, 1996. – 450 с.
57. Червона книга України: Тваринний світ / відп. ред. М.М. Щербак. — К.: Укр.енциклопедія, 1994. – 624 с.
- 58.63. Шмагіна В.В., Харичков С. К. Рекреация и туризм в системе современных приоритетов социально-экономического развития. – Одесса, 2000. – 70 с
59. Національний атлас України. — К.: ДНВП «Картографія», 2007.
60. Топографическая карта. Хмельницкая область. М 1:200000 – Киев: ВКФ, 2000 г.